

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

דפי הלימוד מוקדשים לרפואה והחלמה מהירה
לנכדתי אילה בת רות (שפירא) ולבני אבנר בן רחל (שפירא)

לאחר חלום הצלם, בונה נבוכדנצאר פסל גדול שכולו זהב. הפסל הגבוה מזכיר לנו את חטאה של בבל הקדומה- בניית מגדל שראשו בשמיים וכל תכליתו מרידה בקב"ה. חנניה מישאל ועזריה מסרבים להשתחוות לפסל ומוטלים לכבשן האש. מסירות הנפש שלהם והצלחתם הניסית היו לסיפור מכונן בעל השפעה דתית עצומה לדורות. גם פרק ד' עוסק בגאווותו של נבוכדנצאר ובשליטת הקב"ה בעולם, באמצעות סיפור בו המלך הגדול נע הלוך ושוב בין שיא הכבוד האנושי ובין השפלה מוחלטת של חיים כחיה בשדה.

1.

עינו בתיאור הצלם, מהן מידותיו? כיצד הוא נראה? כיצד הוא מתייחס למסופר בפרק הקודם? היזכרו בסיפור מגדל בבל (בראשית י"א), האם תוכלו למצוא קשרים בין מגדל בבל לפרקנו? מהי משמעותם לדעתכם?

2.

סיפורם של חנניה מישאל ועזריה היווה דוגמא ומופת למוות על קידוש ה' לאורך הדורות, ורבים דנו בפרטי הסיפור ובסיבות להחלטת הנערים לנהוג כפי שנהגו. מדוע לא השתחוו חנניה מישאל ועזריה לצלם? עיינו בקטעים המצורפים מפסחים נ"ג ע"ב ומכתובות לג ע"ב ובראשונים המפרשים אותם. כיצד הם הבינו את הפרק? מאיזה פסוק הם מדייקים את פרשנותם? נסו לסמן לעצמכם את האפשרויות שעמדו בפני חנניה מישאל ועזריה לאור הפרשנות.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נג עמוד ב

תא שמע, עוד זו דרש תודוס איש רומי: מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש [ולא עבדו עבודה זרה] נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים [במכות מצרים], ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו (שמות ז) "ובאו ועלו ב ביתך [וגו'] ובתנוריק ובמשארותיך". אימתי משארות מצויות אצל תנור - הוי אומר בשעה

ניהול: ד"ר נאוה כהן | ריכוז: אילנה חדד | כתיבה: נטע שפירא
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

שהתנור חם, [ובכלל זאת כיון שנצטוו מה' להציק למצרים באו ונכנסו לתוך התנורים הלוהטים] אנו שמצווין על קדושת השם - על אחת כמה וכמה. [שצריכים למסור נפשנו על כך ולהכנס אף לכבשן האש].

תוספות פסחים דף נג עמוד ב

מה ראו חנניה מישאל ועזריה - פ"ה מה ראו שלא דרשו "וחי בהם" ולא שימות בהן? וקשה, דהא בפרהסיא הוה ומסקינן בסנהדרין (דף עד): דלכולי עלמא [לכל הדעות] בפרהסיא חייב למסור עצמו אפילו [על] מצוה קלה? ומפרש רבנו תם דצלם זה שעשה נבוכדנצר לאו עבודה זרה הוה אלא אינדרטא שעשה לכבוד עצמו, ולכך קאמר "מה ראו". וכן משמע מדכתיב "לאלהך לית אנחנא פלחין ולצלם דדהבא לא נסגוד משמע ד"אלהא" דידיה ו"צלמא" תרי מילי נינהו [שאלהיו והצלם שני דברים שונים הם] ואתי נמי שפיר הא דאמרינן ב(כתובות לג): "אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא" ואי[ם] ע"ז הוה חס וחלילה שהיו משתחווים לזו ומיהו? לשון "פלחו" לא אתי שפיר ור"י מפרש מה ראו שלא ברחו, שהרי קודם המעשה היו יכולים לברוח כמו שעשה דניאל. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף לג עמוד ב דאמר רב: אילמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה, פלחו לצלמא! [אילו היו מענים את חנניה מישאל ועזריה היו עובדים לצלם]

הידושי הרמב"ן מסכת כתובות דף לג עמוד ב

הא דאמרינן "אלמא נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא" לאו דוקא אלא גוזמא בעלמא קאמר א"נ לאו ע"ז היתה אלא אנדרטא היתה ולכבודו של נבוכדנצר, ואף על גב דכתיב "לאלהך" - שאתה עושה אותו כאלוה קאמר. והיינו דאמרינן התם מה ראו חנניה מישאל ועזריה שהפילו עצמן לכבשן האש? ואי ע"ז היתה היכי אמרינן מה ראו הרי אמרו יהרג ואל יעבוה ומשו"ה "נשאו ק"ו בעצמן" מצפרדעים וכו' לומר לך דהא קדושת השם בלחוד הוא דטעו בה אינשי וכע"ז דמיא להו ולקדש את השם בפני הארץ עשו כן, ולא כדברי המפרש שהיה להן להרוג את עצמן. ושוב מצאתי במדרש חזית "ששאלו ליחזקאל ואמר להם כך מקובלני מישעיה רבי חבי כמעט רגע עד יעבר זעם אמרו לי' מאי את בעי דיהון אמרין הדין צלמא סגדין ליה כל אומיא אמר להון ומה אתון בעון אמרי ליה דיהון אמרין הדין צלמא כל אומיא סגדין ליה לבר מישראל", ע"כ באגדה, וזהו העיקר שהיו יכולין להסתלק משם אלא שכל עצמן לקדש את השם היו מכוונים.

פרק ד'

.3

פרק ד' הוא פרק יוצא דופן בספר ובמקרא - הפרק כולו מצוטט מפי מלך נכרי ומסופר מנקודת מבטו, ולכאורה היינו מצפים למצאו בדברי ימי בבל ולא בתנ"ך.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

א | קראו את הפרק בתשומת לב, ונסו לעמוד על מטרתו ועל מסריו העיקריים.
ב | כיצד המסרים העולים מן הפרק משתלבים בסיפורים הקודמים בספר?

היעזרו גם במדרש המחבר באופן ציורי בין פרקי הספר:

מדרש תנחומא (בוכר) פרשת וירא סימן לג

[וה' פקד את שרה]. זש"ה "וידעו כל עצי השדה כי אני ה'" וגו' (יחזקאל יז כד),
מי הן עצי השדה? ר' יעקב בר אחא אמר אלו בני אדם, שנאמר כי האדם עץ השדה (דברים כ יט),
"השפלתי עץ גבוה", זה נבוכדנצר,
"הגבהתי עץ שפל", זה חנניה מישאל ועזריה שהושלכו לכבשן האש,
"הובשתי עץ לח", זה בלשצר,
"הפרחתי עץ יבש", זה דניאל.

4.

בפס' כד מייעץ דניאל לנבוכדנצר כיצד להימלט מן הגזירה. נסו לשער מדוע יעץ לו מה שיעץ.
עיינו במקורות הבאים, מהן הדעות השונות ביחס לכוונתו של דניאל בנתינת העצה?

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף ד עמוד א

אמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא ר' יהושע בן לוי: מפני מה נענש דניאל? מפני שהשיא עצה לנבוכדנצר, שנאמר:
(דניאל ד') "להן מלכא מלכי ישפר עלך וחטאיך בצדקה פרוק ועויתך במיחן עניין הן תהוי ארכא לשלותך" [לכן
המלך עצתי תיטב עליך, וחטאיך בצדקה פדה, ואת עוונך בחנינת עניים, אז תהיה ארכא לשלותך]

שמות רבה (וילנא) פרשה ל ד"ה כד ד"א ואלה

... אמר לו: (דניאל ד') "מרי חלמא לשנאך ופשריה לערך",

מי שדורש המקרא הזה עושה לדניאל מטיח דברים כלפי מעלה, שאמר לנבוכדנצר "מרי חלמא לשנאך", אין
שונאו בעולם יותר מן הקב"ה שהחריב את ביתו והגלה את בניו, ועוד גם ישראל היו שונאיו והיה מקלל אותן,
אלא נתן דניאל לבו כנגד הקב"ה ואמר מרי שבשמים הבא את החלום לשונאך זה.
אמר נבוכדנצר לדניאל ראיתי בחלומי... כיון שאמר לו החלום, אמר לו מה אעשה? היאך את מוליכני, אמר לו
(דניאל ד') "להן מלכא מלכי ישפר עלך וחטאיך בצדקה פרוק".
אמר לו הקב"ה אני מסרתי את הצדקה לאברהם, שנא' (בראשית יח) "כי ידעתיו למען אשר יצוה", ואתה אומר
לרשע וחטאיך בצדקה פרוק? אלא אמר לנבוכדנצר עשה צדקה ופתח אוצרך שראה לישראל שיצאו ערומים
מירושלים ולא היה בידם שוה פרוטה, לכך אמר לו שיעשה צדקה, פתח אוצרותיו והיה מפרנס לישראל י"ב
חדש (דניאל ד) "ולקצת ירחין תרי עשר" וגו'.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

שמע נבוכדנצר בת קול שהיו מתרגשין, אמר: הקול הזה מהיכן הוא?
אמרו לו: אותן העניים שאמרת לתת להם חלק והיינו מחלקין להם י"ב חודש כמו שאמרת.
אמר: אלולי נכסים שהיה לי מהיכן הייתי בונה כל המדינה הזאת לכבודי, שנאמר (דניאל ד') "ענה מלכא ואמר
הלא דא היא בבל רבתא", ואני מבזבז כל נכסים אם ילכו נכסי אין לי כבוד, נעל את האוצרות.
כיון שאמר כך ענה אותו בת קול מן השמים שנאמר (דניאל ד') "עוד מלתא בפום מלכא קל מן שמיא נפל",
מי גרם לו לישיב בשלוחה י"ב חדש? הצדקה. ומה אם הרשע כך ישראל על אחת כמה וכמה, הוי (ישעיה נו)
"שמרו משפט ועשו צדקה".

הרחבה: מתוך מאמרו של הרב יעקב מדן - "כי אז אהפוך אל העמים שפה ברורה"

..סיפור נפילתם של חנניה, מישאל ועזריה לכבשן האש הוא מקור ההשראה לסיפור נפילתו לאש של אברהם....
מסיפורם של חנניה, מישאל ועזריה ניתן להביא ראיה ניצחת לכך שאגדות חז"ל עשויות להילקח מסיפורים
מקראיים, שכן כמעט ברור לחלוטין שיסוד האגדה השנייה הוא מקראי.
סיפורם של חנניה, מישאל ועזריה פותח בפסל זהב ענק, הגבוה ששים אמה - כשתים-עשרה קומות. לא היה
זה מגדל וראשו בשמים, אלא דמות גדולה של נבוכדנצר עצמו. פסל שכזה מהווה מושא גדול להערצה, כאשר
האזרחים נדרשים לפנות אליו עם הראש כלפי מעלה ולכוון את לבם לאביהם שבשמים. להבדיל אלף אלפי
הבדלות, מראה זה מזכיר את משה המרים את מטהו על ראש הגבעה, ובני ישראל מתבוננים במטהו המונף
כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים. במקום הפסל נערך קונצרט: ברגע אחד מתחילים כולם
לנגן, ובאותו רגע ממש - כל העמים, כל הלשונות וכל האומות כורעים ומשתחווים ומודים. מראה זה אינו יכול
שלא להזכיר לנו את הסיפור המסופר במגדל בבל, הלשון האחת הפכה בסופו של דבר ללשונות רבות, לעמים
רבים ולאומות רבות, ואילו בסיפור פסל נבוכדנצר - הוא ניסה לחבר את העמים, את הלשונות ואת האומות
הנפרדות ליחידה אחת. מעמדו של נבוכדנצר הוא מעמד חדש בעולם. איש לפניו לא השיג מעמד כה כביר
- שליטה מוחלטת על העולם כולו. עולם שבו שולט מלך כמו נבוכדנצר מעורר בעיה אמונית קשה מאוד: מי
הוא מלכו של עולם? דילמא נטיה דעתיה דקודשא בריך הוא בתר נבוכדנצר!?
בסיפור שבספר דניאל, מטרתו של נבוכדנצר מוצהרת: ביטול מלכות ה'. בפרק הקודם, נבוכדנצר רואה בחלומו
פסל גדול, ראשו מזהב, צווארו וחזהו מכסף, מעיו וירכותיו מנחושת ופלג גופו התחתון מברזל. בסופו של החלום,
באה מלכות ה' והחליפה את הפסל העשוי מחומרים מתכלים. כתגובה לכך, בפרק שאחרי כן יצר נבוכדנצר
פסל העשוי כולו מזהב טהור, כדי ללמד שלא מלכות ה' היא שתחליף את הפסל שתואר בפרק הקודם אלא
מלכותו של נבוכדנצר, שעתידיה להישאר לעולם. יש כאן דיאלוג, בין הפסל שראה נבוכדנצר בחלום לבין הפסל
שהוא בנה. משמעות הדיאלוג הזה היא מאבק בין הקב"ה לנבוכדנצר. הקב"ה הופיע בחלומו של נבוכדנצר
כמלך כל הארץ, אבל כבר בחלום - בא אליו נבוכדנצר ואמר לו שהוא מלך בחלום אבל נבוכדנצר הוא המלך
במציאות. במקום הפסל שרק ראשו עשוי זהב - בא נבוכדנצר ועשה פסל העשוי כולו זהב, כדי שישתחוו לו
וימרדו בקב"ה. ואכן, אלמלא חנניה, מישאל ועזריה היה עולה הדבר בידו. שליחיו של הקב"ה - נציגיו של עם
ישראל - עמדו וקלקלו לנבוכדנצר את חזונו, עד שבסופו של דבר הוא נאלץ לעמוד ולהודות להם."

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555